

Ин мемориам

Милан Матић - 1930-2006.

*Милан Матић - један од пионира
српске политикологије**

Професора Милана Матића су окупљени у овој сали добро познавали, стога је потребно подсетити само на неке основне чињенице везане за његов стваралачки живот. Мада, у присуству чланова породице, његових старијих колега, професора, сарадника и пријатеља, можда и нисам најпозванији за то.

Милан Матић је рођен крајем прве трећине прошлога века, у међуратном периоду, 1930. године у Краљеву. У Краљеву је провео дечаштво и део младости, али и тешке ратне и окупационе године. Гимназију је, такође, завршио у родном граду. Међу нама је и професор Момир Милојевић, његов пријатељ из младићких гимназијских дана.

По завршетку рата, у наставку школовања Милан Матић се као надарени гимназијалац обрео у Београду где је по властитом избору уписао право. Успешно је студирао, редовно давао испите и диплому Правног факултета стекао 1954. године, са најбољим оценама. Био је радознао, за додатна ишчитавања увек рад, марљив и одличан студент.

По својој основној вокацији, оној која је најзначајнија за идентитет научног дела - а научно дело је неодвојиво од целине живота једног човека, његовог етоса и хабитуса - право и правда су од почетка били утемељени у Матићевом мисаоном и емотивном средишту. Али, није само право, односно све разгранатији корпус правних области и дисциплина, безо-

* Говор на комеморацији поводом смрти проф. Милана Матића, одржаној у Институту за политичке студије у Београду октобра 2006.

статно пленило истраживачке интересе и обузимало научну пажњу Милана Матића у данима љубопитљиве младости.

До благог померања акцената у Матићевим првенственим занимањима дошло је после успешног завршетка Правног факултета у Београду. Милан Матић је врло млад, као младић од 24 године, у Краљеву изабран за судију у среском суду, што му је следећих шест година дало драгоцену прилику да се на најмеродавнијем месту упозна са практичном применом правних норми. Матићу се, наиме, врло брзо указала могућност да упореди школска знања и упамћене теоријске поставке, са емпиријом и судском праксом. Могао је нормативитет, правила која су задавана у апстрактним правним нормама, отвореног ума и на креативан начин да упореди са конкретном реалношћу, да обилни предправни фактицитет из света живота самери са строгим нормама и процедурама правног поретка.

*

Али, звање судије, по свему судећи, није у потпуности задовољавало хтења Милана Матића. После рада у среском суду у Краљеву, 1960. године, као образован млад човек жељан нових знања и са одређеним судијским искуством, доспео је у Институт друштвених наука у Београду.

Институт друштвених наука је у том раздобљу развоја друге Југославије и Србије био стециште перспективних и утицајних научника, динамично место научног и истраживачког деловања. Уједно, Институт је био полетна и угледна институција која је по својој организационој и кадровској и структури, опсегу и дубини истраживачких пројеката, далеко превазилазила институтски ниво у данашњем смислу речи. Институт друштвених наука, у који је доспео Милан Матић почетком реформских '60, поред истраживачке садржао је и снажну едукативну и консултативно експертску димензију, сличну Универзитету у Београду у чијем саставу је био.

У Институту друштвених наука Милан Матић је провео седам-осам веома важних, у духовном смислу, рекло би се, формативних година. Од прва је, како приличи, био асистент, али је захваљујући својој енергији, знању и радиности, убрзо напредовао до положаја сарадника на пројектима, а онда и руководиоца тима за истраживање избора и политичког тј. изборног понашања грађана.

У оквиру разних истраживачких пројеката у Институту друштвених наука Милан Матић је написао бројне радове, што ће се библиографији која тек треба да буде сачињена детаљно приказати. У Институту друштвених наука Милан Матић је, такође, формирао пресудне облике свог научног метода, али и начин мишљења, те стила усменог излагања и литераризовања обухваћених тема. У пуном напону интелектуалне снаге, пружила му се повољна прилика да у значајнијој мери одреди проблемско поље будућих истраживања, поступке анализе, начине процењивања и вредновања, и технике писања текстова, студија, чланака и књига.

У међувремену, Милан Матић није занемарио напредовање на узлазној академској путањи, па је 1965. године магистрирао на тему доприноса Рајта Милса америчкој социологији и политикологији, да би већ следеће 1966. године изашла књига под насловом *Политичка мисао Рајта Милса*.

*

У том раздобљу, на размеђу '60 и '70, у општем реформском замаху југословенског и српског друштва текла је реорганизација образовног система, која је посебне учинке исказивала у расту и развоју високошколске мреже. Према друштвеним импулсима и потребама за што образованијим кадровима успостављани су нови одсеци и одељења факултета, а формиран су и нови факултети. Тако се разгранавала универзитетска мрежа и повећавао број факултета друштвених наука.

Побуђен новим могућностима у раду Милан Матић је из Института друштвених наука прешао на Високу школу политичких наука која је у том времену, у ствари, била зачетак будућег Факултета политичких наука. На Факултету политичких наука Милан Матић ће потом, у звању доцента, затим ванредног и, напослетку, редовног професора, провести свој читав научни и педагошки век на предмету теорија политичког система.

Милан Матић је 1969. године докторирао на Правном факултету у Београду са темом *Скупштински избори у систему самоуправљања*. Самоуправним системом, који је тада био релевантан и референтан оквир правних и политиколошких истраживања, Милан Матић се није бавио одвише дуго. Јер,

управо у том упадљиво нормативистичком и институционалистичком раздобљу друштвеног развоја, десило се Матићево осетније одвајање од стриктног нормативистичког метода проучавања правног предмета, и запућивање вијугавим стазама изразитијих политичких то јест политиколошких анализа. Политиколошке премисе и својства пратиће Матићево промишљање наше стварности све до краја његовог научног рада и живота.

На Факултету политичких наука Милан Матић је, као што је речено, од почетка свог научног деловања деловао у области и у дисциплинама које су биле везане за политичку теорију и политички систем. Овом приликом потребно је подсетити да је проф. Милан Матић спадао међу ретке појединце који су у пуној мери осећали и знали са којим све конститутивним проблемима се суочава политикологије као млада наука. Отуда је Матић, свестан њене методске крхкости и дисциплинарне недовршености, упорно радио на плану доследног разликовања политичке теорије и политичке науке (или политикологије), од правних, економских, социолошких, историјских и других сличних друштвених наука.

Милан Матић је, заправо, у средиште својих научних прекупација поставио диференцирани политички феномен, посебно његове издвојене системске аспекте и, нарочито, емпиријску појаву политичког система и процеса који се унутар њега одвијају. Делујући стрпљиво у том правцу Матић се укључио у развој науке о политичком систему коју је иначе, релативизујући правни догматизма и нормативизам, код нас утемељио познати професор уставног права Јован Ђорђевић.

У том смислу, Милан Матић је као личност, са својим обимним и вредним научним опусом, у који спада десетак књига и преко две стотине објављених библиографских јединица у иностраној и домаћој периодици, неизоставна карика у ланцу врских теоретичара политике - политиколога или политолога - који су својим радом још од краја '50 и нарочито '60 година прошлога века све до данас, непрекидно допринио стварању и развијању српске политикологије. У некој будућој историји политикологије у Србији, када она буде написана, Милан Матић ће свакако заузети истакнуто место.

О томе, уосталом, најбоље сведоче научни радови и дела проф. Милана Матића. Присетимо се како се већ тада, у

актуелном духу времена, Матић респективно ситуирао у политиколошкој сфери.

*

Као резултат његових научних напора је 1974. године настала једна по обиму можда невелика али важна књига која ни дан-данас није изгубила теоријску актуелност. Њен наслов је *Политичко представљање*. Та књига својим садржајем није била само приказ тада актуелног делегатског система, колико је засновала политиколошку анализу феномена представљања у политичким процесима.

После књиге *Политичко представљање*, уследила је волюминозна енциклопедијска књига, у којој Милан Матић није био само један од бројних коаутора, него и аутор са великим бројем запажених прилога у виду малих али информативних и сугестивних политиколошких есеја. Реч је о књизи *Политичка енциклопедија*, која је још увек најобимнија књига те врсте сачињена код нас, а која је као резултат тимског рада уследила неколико година после објављивања *Правног лексикона* и *Правне енциклопедије*. *Политичка енциклопедија*, која је објављена 1975. године, требало је, заправо, да представља ону неизбежну и нужну *differentiu scerescifici* начелног разликовања правних и политиколошких наука. Она је у психолошко-антрополошком погледу, занимљива за осветљење научног лика и дела професора Милана Матића и стога што је у потпуности одговарала његовом ерудитском, енциклопедијском и поетичком карактеру.

Милан Матић, наимае, није избегавао, штавише био је склон да у домену појмовне политикологије пише мале есеје, лепе мињоне, информативне и поучне фрагменте о појединим политичким феноменима – појавама, догађајима и људима - који су лако проналазили мозаички прикладно место у хрестоматијама, лексиконима и енциклопедијама које су тада излазиле. Такву склоност ка жанру мањих политиколошких форми неопходно је поменути, јер је у поменутој деценији (од 1970. до 1980. године) изашла само једна ауторска књига Милана Матића (*Политичко представљање*). У тој деценији Матић је, заправо, написао и објавио чак тридесетак радова, најчешће у виду брошура које су, може се рећи, најчешће биле у домену апликативне политикологије. Биле су то

брошуре од тридесет до седамдесет страна, које су пружале концентрисане одговоре на одређене недоумице реформског тренутка, одговоре на питања и проблеме који су се у тој, показале се последњој мирној деценији постављали. Сараднички рад на *Политичкој енциклопедији* и објављивање бројних анализа, експертиза, чланака и брошура сведоче, дакле, о теоријском и практичном ангажману проф. Милана Матића у том (самоуправном) раздобљу.

Од осамдесете до деведесете године, у деценији за коју се може рећи да представља трећу фазу у научној делатности проф. Милана Матића, настала је књига *Мит и политика*, једно по свему маркантно дело које се и данас често и радо цитира у стручним круговима. Књига *Мит и политика* објављена је 1984. године у немирном и неизвесном посттитоистичком времену све бржег губљења социјалних, економских и политичких илузија и све оштрије структурне кризе недовршеног система. Милан Матић, тада већ редовни професор на предмету Политички систем на Факултету политичких наука, на те изазове одговорио је на себи својствен начин, умешно и зналачки, критичким приказом и анализом политичке митологије. У књизи су, наима, јасно раздвојене историјске визуре и функције мита, као културне и цивилизацијске појаве, од манипулативних аспеката митологизације и митогенезе. За књигу *Мит и политика* Милан Матић је добио Октобарску награду Београда за друштвене науке.

Године 1986. објављена је значајна књига *Политички систем - теорије и правци*, у копродукцији са професором Миланом Подунавцем, садашњим деканом Факултета политичких наука, која је била и остала узоран приручник за предмет који је, свакако, један од матичних и матричних у корпусу политиколошких знања. Друго, измењено и допуњено издање књиге под истим насловом појавиће се 1994. године. Књига *Политички систем* се још увек користи као уџбеник, не само на ФПН-у, него и на другим факултетима и високошколским установама у земљи. При крају ове деценије, 1989. Милан Матић ће објавити и књигу *Повратак одговорности*.

Последња деценија двадесетог века (1990-2000), насумњиво најбурнија и најдраматичнија на овом поднебљу, била је уједно и најдинамичнији период у Матићевом стваралачком животу. У психологији знања и стварања је одавно запажено

да у животу неких људи, нарочито оних који имају наглашене теоријске и филозофске склоности, позније године могу да буду суптилније, рељефније и плодније од средњих и раних година живота. То се догодило и са професором Матићем који је управо у тој деценији објавио највише радова и књига.

У тадашњој активности Милана Матића запажено је покретачко прегнуће на новом фундаменталном делу под називом *Енциклопедија политичке културе*, која је као резултат дужег тимског рада штампана 1993. године. Али, овога пута проф. Матић није био само један од више десетина аутора ангажованих на сложеном задатку, него и спиритус мовенс, креатор, редактор и уредник енциклопедије, у стварном и формалном смислу речи. У том обимном делу од 1500 страна Милан Матић је аутор 13 запажених енциклопедијских одредница.

У односу на претходну енциклопедију, која је настала средином '70 у референтном оквиру и конструкционистичком заносу самоуправљања, *Енциклопедија политичке културе* је на деконструктивни начин упућивала на измењену стварност успостављања политичког плурализма у вишепартијском парламентарном облику.

Нужношћу бурног времена, у *Енциклопедији политичке културе* су рефлектоване муке и тегобе ратног разбијања и распадања претходне државе, али и обриси најављене социоекономске, политичке и геополитичке транзиције. У *Енциклопедији политичке културе* је кроз теоријске уверљиве рефлексије имплициран однос према катастрофичном задесу у коме је федерална Југославија изложена немилосрдној деструкцији. Одатле је општа тежња *Енциклопедије*, настојањем на потреби међусобног уважавања, духу трпељивости, усклађивања односа и поштовању људских слобода и права, одударала од свега оног што се у тренуцима када је изашла дешавало. А на делу је, као што је познато, било трагично ратно разлагање до тада заједничке државе.

У свим претходно назначеним фазама живота проф. Милан Матић није запостављао ни своје наставне и друге факултетске дужности. Тако је проф. Матић био ментор у изради магистарских радова и доктората десетинама кандидата, касније познатим и угледним научницима. Уз све обавезе у наставном процесу, Милан Матић се није лишавао ни повре-

мених могућности стручног и научног усавршавања. Тако је током четири деценије дуге научне и педагошке каријере у више наврата боравио у иностранству. Посебно успешни су били његови истраживачки боравци, наступи и предавања у Америци, Великој Британији, Француској, Русији, Грчкој, Пољској и другим земљама. Искуство стечено током боравака у разним европским земљама и на другим континентима утицаће на Матићев универзалистички животни став и истински космополитски карактер.

*

По навршеној 65. години и одласка у пензију 1996, непуну годину пошто је завршен сецесиони и грађански рат у Југославији, проф. Милан Матић је ушао у другачију фазу свог живота. Показаће се да у пензији, која је многе делатнице из сфере друштвених наука одвела у ојађеност, резигнацију и пасивност, Милан Матић није клонуо духом, нити се малодушно предао утиску одбачености у тескобној свакодневници. Наставио је да ради, наступа у медијима, учествује у истраживањима, пише и када устреба говори.

Тако ће Милан Матић од 1995. до 2000. године да буде руководилац научног макропројекта *Политички живот и политичке институције у Србији на прелазу из 20. у 21. век*, у оквиру кога је у Институту за политичке студије објављено преко 20 запажених научних монографија. Уз то, учествовао је и помагао у редакцијским пословима едиција Института и часописа *Српска политичка мисао* и *Политиколошка ревија*.

Последње значајно прегнуће проф. Милана Матића је покретање часописа за национална и државна питања *Национални интерес*, чији је оснивач 2005. године био, заједно са Живојином Ђурићем. До сада су изашла два броја под уредништвом управо професора Матића. Први бројеви часописа наишли су на запажен одјек у јавности.

Са Институтом за политичке студије ће Милан Матић, на обострано задовољство, интензивно да сарађује дуг низ година, заправо све до свог прераног одласка. За узврат, као знак пажње за несобичну помоћ и бројне доприносе које је дао овој научној установи, ИПС ће отпочети објављивање Матићевих изабраних дела у четири књиге, од којих су до овог часа изашле прве две, а припремљена је и трећа под називом *Човек и политика*.

У прошлој деценији, која нас је све толико узбудила и помела, Милан Матић је, уложивши додатне напоре, написао низ вредних књига. Прва од њих носи назив *Либерализам, популизам и демократија* и објављена је 1993. године. Реч је о прегнаној монографији о три кључна феномена у средишту интереса политичке и научне јавности. У књизи су обрађени: либерализам - који је као идеја, идеологија и политекономска пракса требало да замени претходну фазу социјализма; монизам тј. једнопартизам - који је превладан политичким плурализмом тј. вишепартизмом; популизам - који се у измењеним околностима испољио у специфичним видовима и, најзад; демократија - која се показала као универзални и конструктивни циљ и амбијентална политичка вредност, којој је професор Милан Матић и у ранијим радовима посвећивао знатну пажњу.

Године 1998, у тзв. постдејтонској фази, Матић се, а то се осећало у понечему и у ранијим тренуцима, усмерио на пажљиво пропитивање и приказивање националне, политичке и културне традиције српског народа. Тада је, као зрео плод зналачких проницања у вертикале времена, и дотадашњих бављења историјом народа из кога је поникао, 1998. године изашла књига *Српска политичка традиција*. Заједно са књигом *Мит и политика*, поменута књига је означила Матићев повратак на истраживање националне баштине у демократском, европском и грађанском виду. То, у извесном смислу, »мирење са националном традицијом«, такође је указало да између традиционалног, модерног и постмодерног, не мора у баш сваком случају да влада колизија и алтернација, него да су у конкретном историјском склопу могуће и синтезе и синергије.

У том смислу, разумљиво је што је Милан Матић у поменутој књизи, и књизи која је под насловом *О српском политичком обрасцу* уследила 2000. године, успео да помири национално, значи српско као неодвојиво европско и демократско са грађанским, и укаже да те димензије националне и политичке егзистенције нису непомирљивом односу. Матић је, наиме, успео да докаже да назначени феномени и релације у европском историјском искуству нису увек искључивом већ да могу да буду и у подударајућем и прожимајућем односу, док на Балкану често имају изобличено разумевање.

Три наведене књиге *Либерализам, популизам и демократија*, *Српска политичка традиција* и *О српском политичком обрасцу* потврдиле су, дакле, Милана Матића као мериторног и имагинативног аутора који је својим делом утемељио на трагу најбољих мисаоних традиција које је овај народ имао. Разуме се, реч је о традицији мишљења друштва, народа и његове историје, која сеже од појаве Вука Караџића и Доситеја Обрадовића, до Стојана Новаковића, Јована Цвијића, Јована Скерлића, Слободана Јовановића, Владимира Ћоровића, књижевника Иве Андрића, Милоша Црњанског...

*

Зашто су поменути књижевници? Зато што је Милан Матић 2003. године изненадио јавност романом *Четврто доба*. А изненадио је, у ствари, само оне људе који нису довољно познавали богату духовност Милана Матића, јер је он и пре тога, у спорадичном облику додуше, испод или поред примарне политиколошке мотивације гајио и рапсодичне литерарне афинитете. Матићев роман бурлеска је по изласку прошао релативно незапажено у домаћој јавности, у којој ионако влада постмодернистички манир. Али, Матићев роман је заправо једна од најбољих персифлажа времена које смо проживели и које још увек памтимо. Тај роман је разбарушени раблеовски наратив, алегорична структура која указује на срећну околност да је Милан Матић објавио роман, али и на то да је у прозне форме ушао можда доцкан, иако је имао притајени књижевни дар.

У последњим годинама Милан Матић је, не без извесне журбе, све више говорио о будућим прозним делима, оцртавајући темпераментно, у добром расположењу а повремено и надахнућу, скице, планове, композиције, пасаже... Проф. Матић се на властито и задовољство других, неосетно померао, рекло би се клизио навише, ка сфери књижевности којом се, иначе, читавог живота напајао обогаћујући властити језик и стил. Књижевни завршетак научног дела, увирање науке у књижевност догађа се код људи чија духовност, енциклопедизам и ерудитске склоности увелико превазилазе обим и ригидност једне једине струке, ма колико она била широка и дубока. Матићев роман *Четврто доба* је указао да је он одувек поседовао неку врсту порива књижевне трансценденције

која се, на жалост пријатеља и читалаца, згодила тек при крају његовог живота.

*

Напоследку, потребно је, макар и најкраће, рећи нешто о својствима личности Милана Матића. У доживљају деловања професора Матића, са којим је заиста било изузетно задовољство и част сарађивати, доминирао је утисак научне отворености и хуманости. У његовим погледима на друштво и политику није било догматске затворености нити мисаоне ригидности. Није се могло уочити настојање на властитом становишту по сваку цену, нарочито уколико су подастрти аргументи друге стране били довољно разложни и убедљиви. У сваком сусрету се осећао изузетан сензибилитет за мишљење другог и другачије ставове.

Милан Матић је пленио својом ерудицијом, дубоком приврженошћу вредностима и идеалима слободе и демократије. Посебно је импоновала његова синтеза цивилизацијских достигнућа нације из које потицао и којој је припадао и ширег европског вишенационалног културног оквира. Ниједног часа се није двоумио око могућности уклапања модерне Србије у европске интегративне токове. Поновимо, Милана Матића је обележавала ерудиција, енциклопедијско знање и хуманистичка димензија. Уз то, Матић је био изврстан писац и зналац српског језика. Чак и у политиколошком жанру, који почесто бива нелепо штур, Матић је сопствене мисли умео да искаже богатим и лепим, често и сочним београдским стилем.

А особине личности, какав је био проф. Милан Матић? Био је комуникативан, озбиљан када је требало, разгаљујући и хуморан када су околности тражиле превладавајуће подстицаје. Милан Матић је исказивао изванредан смисао за шалу, паметну иронију и надвисујућу аутоиронију. Није било лако надметати се са њим у хуморизовању каткада безнадежно суморне стварности. Матићева насмејана врцавост излазила је из дубоког познавања свих мана и врлина, нарави и ћудљивости овдашњег света. Ведрина и разгаљеност, склоност за досетке и шалу, искричава реторика, све то се испољавало у ономе што је писао, али и још више у жовијалним разговорима. Милан Матић је био пријемчив козер. Поседовао је дар за драматургију разговора, говорне финесе и афористичке кулминације. Знао је да направи нагли обрт, на мах скује но-

ву и подесну реч и потом је завитла у говорну орбиту, да се искрено насмеје несувислостима окружења или смејном еху властитих опаски.

Многи су знали проф. Матића, упамтили су га и млађи, долазио је често у Институт за политичке студије. Његова реч се радо слушала, његови луцидни судови уважавали. Био је лишен предрасуда, динамичан и енергичан у раду и послу до позног доба, до пред сам одлазак. Само два-три дана пре његове нагле болести био је у Институту, разговарао, договарао се, планирао...

Проф. Матића је обележавала кооперативност и способност за тимски рад. Чак и у времену када је, као један од пионира политикологије био етаблиран и заузет бројним пословима, без зазора је сарађивао и поучавао млађе колеге. На послетку, што није занемарљиво са становишта породице и млађих колега којима је помагао, потребно је подсетити на саосећање, увиђавност и пожртвованост Милана Матића. Многи дипломирани политиколози, магистри и доктори, управо њему дугују бодрење и помоћ у научном раду.

*

На крају овог подсећања на лик и дело проф. Милана Матића потребно је рећи да је пред Факултетом политичких наука могућност и обавеза да се, рекапитулирајући учинке скоро четвородеценијске делатности, помније осврне на најзначајније прегаоце из својих редова. Потребно је осветлити опусе оних научника који су својим радом допринели развоју политиколошких дисциплина, створивши и утврдивши институционални положај Факултета какав он данас има на Универзитету.

У некој од могућих ретроспекција развоја научне и образовне установе у чијим научним темељима је политикологија, сигурно ће се показати улога, место и значај Милана Матића. То, додуше, није могуће учинити само на куртоазан начин, за то је потребно много више од кратког и пригодног осврта на његово дело. Потребно је, наиме, да се опуси пионира политикологије прикажу, пропитају и вреднују у самој »жући« у којој су настајали и развијали се, а то је најбоље учинити кроз систематска проучавања од стране студената и последипломаца, путем израде семинарских радова, маги-

старских радњи и доктората. Милан Матић својим опусом заслужује управо једну такву пажњу.

Сматрам да ће у некој будућој историји српске политичке теорије то јест политикологије, када се на Факултету политичких наука или на неком другом месту, таква историја буде писала, Милан Матић да заузме једно од истакнутих места, међу десетак прегалаца који су својим делом обележили њен настанак и развој. Памћење његовог лика ће бити повезано са његовим научним делом, али и његовом људском појавом која је, најпре, толико значила породици, а онда и свима осталима који су са њим, макар и накратко, сарађивали.

Милош Кнежевић

in, White
k, 1967,